

‘Hoe dit debat gevoerd wordt, is niet vrolijk’

door John Jansen van Galen

Men zij gewaarschuwd: in dit artikel zal geen sprake zijn van ‘totslaafgemaakten’, want dat vindt prof. Pieter Emmer een onjuiste term. „Het geldt maar voor een deel van de betrokkenen dat ze ‘tot slaaf gemaakt’ waren. De meesten werden als slaaf geboren. En je zegt toch ook niet dat wij ‘tot Nederlanders gemaakt’ zijn? Het is politiek taalgebruik dat alleen maar verwacht.”

Zo’n statement zal hem niet geliefder maken bij zwarte activisten volgens wie Emmer de slavernij bagatelliseert en zelfs vergoelijkt. Dat komt vooral door zijn beruchte vergelijking van de ruimte aan boord van slavenschepen die overeen zou komen met de beenruimte aan boord van een vliegtuig. Stelde Emmer op die manier het transport van slaven zo gelijk aan het vervoer van moderne toeristen?

„Er wordt nooit goed geciteerd,” verzucht hij. „Ik beweer precies het tegendeel van wat iedereen er in leest! Ik voer dit juist aan om te laten zien hoe primitief en benauwd het transport van slaven was op die schepen waar elke vierkante centimeter benut werd als ligplaats. Het vervoer van slaven was, ik vermoed uit racistische gronden, slechter dan dat van andere groepen. Ik dacht: hoe moet ik dat nou duidelijk maken, niemand reist meer per boot, dus zette ik het vliegtuig in als verfgelijking. Ik heb er zelf onder geleden: zes uur in zo’n krap stoeltje naar New York en dacht: dit zal de meeste mensen wel aanspreken. Nou, dat is blijkbaar niet zo geweest.”

Het werd daarentegen het bewijs voor Emmers ‘bagatelliseren’ van slavernij. „Dat is gewoon kwade wil. Ik ben er wel op teruggekomen maar daar wordt dan niet meer naar geluisterd. Zo wordt het debat over deze thema’s nu eenmaal gevoerd en dat is niet vrolijk.”

Ook de vaststelling in zijn *De Nederlandse slavenhandel 1500 – 1850* dat de opbrengst daarvan gering was, zette veel kwaad bloed bij de nazaten van slaven. „Sommige slavenhouders gingen het financieel voor de wind, maar gemiddeld was de opbrengst pover. Het was een speculatieve bedrijfstak, je verbouwde een paar producten en probeerde die goed te verkopen. In Suriname ging het helemaal fout omdat ze halverwege de 18de eeuw massaal op koffie hebben ingezet. Alleen deed iedereen in de regio dat, dus de prijzen kelderden en de meeste plantage-eigenaren gingen failliet.”

Bovendien kan die analyse van de geringe winstgevendheid toch niet beschouwd worden als vergoelijking van slavernij? „Integendeel. Je zou zelfs kunnen zeggen: waarom gingen ze daarmee door als het toch zo weinig opbracht?”

Op de dag waarop Argus in de Leidse hout bij Emmer aanschelt opent Trouw met de ‘chaos’ rond excuses voor de slavernij en de geringe ‘manoeuvreerruimte’ die minister Kaag daarin heeft. „Wij leven in de eeuw van de excuses,” zegt hij, „maar dit is een absolute chaos. Als je excuses wilt aanbieden denk je daar meestal niet lang over na, e biedt ze aan en hoopt dat het verzoenend werkt. Maar dit had veel zorgvuldiger moeten worden voorbereid. Er is niet goed over nagedacht. Het is de uitkomst van een lang proces en ik denk dat de tegenpartij hier nog graag lang plezier van wil hebben. Dat ze de zaak willen rekken zodat die lang in het nieuws blijft, als het kan jaren. Een van de mooiste bezwaren vind ik: er wordt excuus aangeboden, te snel nadat besloten is excuus aan te bieden! Dat valt niet goed, daar had dus een paar jaar tussen moeten zitten!”

Emmer (78) vindt het idee van excuses ‘wel sympathiek’ maar is het eens met het pleidooi van de jurist Serv Wiemers, een dag eerder in de Volkskrant, dat excuses ook de Indianen moeten gelden: de eerste transatlantische slaventransport gingen immers van West (de Amerika’s) naar Oost (Europa).

„Ik herinner mij de excuses van de Duitse bondskanselier Von Weizsäcker voor de bezetting. Die kwamen van iemand die aan het Oostfront gevochten had en waren gericht aan mensen als mijn ouders die de oorlog meemaakten. Maar als je excuses gaat aanbieden voor dingen van honderden jaren geleden zijn er heel veel groepen die ook recht hebben op excuses: verwanten van in Nederland ter dood gebrachte homoseksuelen, nakomelingen van slachtoffertjes van de kinderarbeid, en van de eeuwenlange uitsluiting van vrouwen en meisjes.

„Als je alleen excuses aanbiedt voor de slavernij in Suriname en de Antillen sla je bovendien het merendeel van de nakomelingen van slaven over, want die wonen in Zuid-Afrika, Indonesië, Sri Lanka. Daar is vast niet over nagedacht: de lobby uit Suriname en de Antillen is sterk en die andere gebieden hebben niet zo’n lobby.”

„Er wordt van alles bijgehaald wat er niks mee te maken heeft,” zegt Emmer. „De activisten bedingen niet alleen excuses voor de slavernij maar ook uitbanning van Zwarte Piet (Emmer: „Ik ken geen studie waaruit blijkt dat mensen in landen met Zwarte Piet racistischer zijn”), kwijtschelding van Surinaamse en Antilliaanse staatschulden (“Schijnt ook al te komen door de slavernij in plaats van door eigen wanbeheer”) en een verbod op het n-woord („Maar daar zijn wij niet heel goed in, geloof ik, en dat woord wordt trouwens ook gebruikt in Oostenrijk, dat nooit koloniën had”).

Ruim drie maanden lang probeerde Argus over deze thema’s een discussie op touw te zetten tussen Emmer en iemand die er anders over denkt. Hij wilde graag, maar de lijst van beoogde gesprekspartners die deze beker om allerlei redenen liever aan zich voorbij lieten gaan groeide aan tot dertien. Men voelde zich niet competent, verwees liever naar een ander en één vrouw was zelfs op het onderwerp afgestudeerd maar werkte nu bij de gemeente Amsterdam waar ze ‘voor dit onderwerp een spreekverbod’ had. Slechts een voerde de reputatie van Emmer (‘te rigide’) als bezwaar aan, maar je voelt aan dat hij voor velen persona non grata is.

Zelf wees hij ook een gesprekspartner af, de linkse Surinaamse publicist Sandew Hira, die hem een 'racist' had genoemd. „Voor mij wordt een grens overschreden als je iemand met wie je het niet eens ben racist noemt. Dat is een heel zware beschuldiging.. Ik ben een oorlogskind , ik weet welke effecten racisme kan hebben. Mensen in de straat waar ik woonde zijn niet teruggekomen. En: waarop baseert Hira dat? Als je de omvang van de slavenhandel preciezer bepaalt en de gefantaseerde gigantische aantallen afwijst, bagatelliseer je de slavernij en ben je in zijn ogen dus racist. Net of je een historicus die vaststelt dat er in de oorlog in Nederland aanzienlijk meer collaborateurs waren dan echte verzetslieden, een nazi noemt!

„En je kunt je er eigenlijk niet tegen verweren. Ik heb tegen NOS-redacteur Gerri Eickhof die mij ook racist noemde een klacht ingediend bij de Raad voor de Journalistiek, maar dat stelt niks voor. Echt niet.” De Raad kon zich wel voorstellen dat hij zich gegriefd voelde.

„De speciale geschiedenisredacteur van NRC wilde mij over dit thema ook zo'n tweegesprek laten voeren. Maar hij belde later af: hij had drie mensen gevraagd en die wilden niet. Ik weet niet waarom. Mij lijkt zo'n dialoog nuttig voor de lezer.” Zo dacht Argus er ook over.

In de openbare discussie over excuses voor de slavernij van de laatste maanden speelde Emmer, ondanks zijn grote kennis op dit terrein, geen rol. „Het zij zo.” Voelt hij zich geboycot? „Ik vermoed dat mijn mening niet opportuun is. Maar ik kan mij ook voorstellen dat ze denken: die heeft zijn tijd gehad.”

Meer dan een half miljoen slaven zijn door Nederlanders uit Afrika naar het Caribisch gebied gevoerd; het Nederlandse aandeel in de slavenhandel is ongeveer 5,2 procent. „Ik verafschuw slavernij,” zegt Emmer, al zal dat sommigen ongeloofwaardig in de oren klinken. „Het past volstrekt niet in de moderne wereld.” Toch voelt hij zich niet aangesproken als het gaat om excuses aanbieden. Volgens onderzoek van Trouw geldt dat voor de meeste Nederlanders. „Ik vermoed dat degenen die niet voor excuses zijn zich niet uitspreken.”

Veel mensen voeren aan dat hun voorouders arme keuterboertjes in Drente waren en niet profiteerden van slavernij. Maar pleitbezorgers van excuses stellen dat daardoor nu wel het welvaartspeil van Nederland zoveel hoger is dan dat van Suriname. „Dat is gewoon onzin,” zegt Emmer. „Door het speculatieve karakter van die investeringen heeft Nederland juist veel verlies geleden op die plantages: een schuld van zo'n 60 miljoen. Er zijn rijkere landen dan Nederland die geen plantages hadden. De expansie van het kolonialisme zorgde er ook voor dat we ontwikkelingen in Europa uit de weg gingen. Concurrenieren met andere Europese landen zou beter zijn geweest voor de economie dan de vlucht in de koloniën.”

Emmer vermoedt dat de Nederlandse regering gedacht heeft: „Doe het nou maar, die excuses, dan zijn we er vanaf.” Maar: „Onderschat is de atmosfeer onder degenen aan wie ze worden aangeboden. Hoe die groepen in elkaar zitten en elkaar naar het leven staan, met al die kinnesinne... Dat verbaast mij want wat Rutte heel knap kan als hij zijn best doet is

processen regisseren. Hij probeert reacties te voorzien en te bedenken wat zijn reactie dan moet zijn. Dat deed hij steeds goed maar hierin heeft hij gefaald.”

De activisten eisen nu dat de koning zelf de excuses aanbiedt: „Maar ik kan mij voorstellen dat de regering hem er buiten wil houden om niet de monarchie te beschadigen. Excuses zijn omstreden. Daar kun je een koning niet voor inzetten. Dat is precies het onhandige van een monarchie. Dan zou je hem onderdeel maken van een politiek debat en dat moet je vermijden.”

Het ‘onafhankelijk onderzoek’ dat het Huis van Oranje nu laat instellen naar zijn eigen slavernijverleden, zou het volgens Emmer ‘uit eigen zak moeten betalen’. „Het is een privézaak en het antwoord is niet moeilijk: alle vermogenden onder wie de familie van Oranje belegden toen in koloniën, een van de weinige mogelijkheden om te investeren. Nederlandse bedrijven waren te klein, koloniale activiteiten waren risicovol, daar had je vreemd geld voor nodig dat je op de beurs kon ophalen om te proberen rendement op je geld te maken. Als je dat voor één uitzonderlijke familie wilt uitzoeken is dat uiteraard een zaak van die familie.”

„Het is in dit debat steeds zwart of wit en al het andere is blijkbaar te moeilijk,” zegt Emmer. „Daar heb ik mee leren leven.” Zo wordt hem verweten dat hij uitzonderingen tot regel verklaart, bijvoorbeeld: slaven die zelf slavenhouder werden. „Maar de meerderheid van de slavenhouders in de 19de eeuw in Suriname was inderdaad niet-blank. Plantages werden na afschaffing van de slavenhandel veel goedkoper. Je hoefde alleen nog opstallen en machines te kopen, dus veel meer mensen konden zich er een veroorloven. Die nieuwe eigenaren waren veelal van gemengde origine, vaak nakomelingen van een blanke en een slavin.”

Emmer haalt een onderzoek aan waaruit door het opmeten van skeletten bleek dat onder slaven die werden verscheept vanuit Angola of Mozambique veel meer sterfte voorkwam dan onder slaven uit de bocht van Afrika bij Sierre Leona. „Onder die laatsten hen is de sterfte nauwelijks hoger dan onder Europese landverhuizers, doordat de gezondheids- en voedingssituatie in hun gebied beter was. Dan wordt mij voor de voeten geworpen dat ik probeer de kwalijke rol van Europeanen te bagatelliseren. Maar het is nou eenmaal zo!”

Hij verwijst naar een ‘uitstekende studie’ over scheepsverzekeringen. „Alle slavenscheepen waren verzekerd tegen schade aan het schip en op den duur ook de lading, dus de slaven. De onderzoekster stelt vast dat de polissen in de 18de eeuw gewijzigd werden om ook het risico van slachtoffers bij oproer te dekken, want op slavenscheepen kwam veel opstand voor, logisch. Volgens haar is dat de reden waarom oproer steeds bloediger werd onderdrukt, de bemanning schoot rücksichtlos in het ruim om de opstandige slaven te doden, want het werd toch vergoed. Alleen: dat klopt helemaal niet! Op www.slavevoyages.org blijkt dat de sterftecijfers op die schepen in de hele 18de eeuw daalden, ook bij opstanden. Maar zij had haar idee al voordat ze aan het onderzoek begon en dat moest bevestigd worden. Het is blijkbaar aantrekkelijk om over deze onderwerpen niet logisch over na te denken.”